

NAGY-L. ISTVÁN

**A CSÁSZÁRI-KIRÁLYI HADSEREG MAGYARORSZÁGI TÁBORNOKAI,
1787–1815***(Zrínyi Kiadó, Budapest, 2021. 456. o. ISBN 978-963-327-840-6)*

Nagy-L. István a Habsburg-haderő jeles kutatója egy újabb nagyszerűen használható adattárat állított össze. Előző műve, mely a császári-királyi hadsereg szervezettörténetét vizsgálja,¹ megkerülhetetlen, ha valaki mélyebben kíván a témával és a korszak hadtörténetével foglalkozni. A császári-királyi hadsereg emlékezete, mely fegyveres erő a Dunai Monarchia legfontosabb támasza volt évszázadokon keresztül, kissé gazdátlaná vált 1918 után. A magyar történeti köztudatból néhány anekdotikus figurán, mint Simonyi óbesteren kívül lényegében kihullottak azok a személyiségek, akik magasra törő pályát futottak be a császár (és király) seregében. Az utóbbi évtizedekben Zachar József úttörő kutatásaira támaszkodva egy újabb történész-nemzedék már súlyához méltó módon foglalkozik a Habsburg Monarchia hadtörténetével.

Nagy-L. István 215 magyar tábornok rövid életrajzának adattár jellegű bemutatásával bővíti ez irányú tudásunkat. Szerencsés az időhatár megválasztása, amely az utolsó török háborút, a francia, majd napóleoni háborúk korszakát fogja át, hiszen ez alatt a közel emberöltőnyi idő alatt a Monarchia hadserege szinte folyamatosan harcolt és a magyar tábornokok valós katonai teljesítményt tudtak felmutatni az ellenséggel szemben. A kutatás időbeli fókuszának kitágítása pedig egyszerűen kezelhetetlenné tette volna az adatmennyiséget.

Rögtön adódik a kérdés: vajon miért pont őket, miért pont ezt a 215 főt tárgyalja a könyv a császár több mint 1200 ekkor szolgáló generálisából? Kit is számítsunk a magyarok közé ebből az időszakból egy soknemzetiségű államban és hadseregben? Nagy-L. István ezt a problémát úgy oldotta meg, hogy a tágabb értelemben vett Magyar Királyság területén született személyeket nagyrészt felvette a vizsgálandók körébe, kiegészítve a hazai arisztokrácia és a nyilvánvalóan magyar katonacsaládok (pl. Splényiek és Gyulayak) külföldön született sarjaival. A kötetbe a multietnikus királyság miatt nyilvánvalóan sok szerb, horvát, német és szlovák ajkú is bekerült, de a korabeli gondolkodásban közismert módon a hungarus-tudat és a magyar nemesi cím vonzereje miatt ennek (ekkor még) különösebb jelentősége nem volt; talán a horvát nemesi nemzethez való tartozás jelenthetett még a magyarhoz mérhető identitásképző erőt.

¹ *Nagy-L. István: A császári királyi hadsereg, 1765–1815. Szervezettörténet és létszámviszonyok. Budapest, 2013.*

A szerző koncepciója, a válogatás szempontjai ezért véleményem szerint helytállóak – gondoljunk csak egy-két generációval később 1848/49 soknemzetiségű honvéd tisztikarára és az aradi tizenhárom német, horvát és szerb hőseire. Ugyanakkor e sorok szerzője szakmailag indokoltabbnak látta volna azt a megoldást, melyhez Balla Tibor folyamodott az első világháború császári és királyi tábornoki karát illetően. Balla a generálisok teljes állományát feldolgozta, mégpedig rendfokozati bontásban, kezdve a szűk elittől,² majd az altábornagyokon³ át a (remélhetőleg hamarosan megjelenő kötetében tárgyalt) vezérőrnagyokig. Ez a metódus sok lehetőséget nem hagy a tépelődésre, annak mérlegelésére, hogy vajon X. Y. elsősorban magyarnak, horvát-nak, németnek vagy egyszerűen csak a császár és király hű alattvalójának tartotta-e magát. Nagy-L. István azonban így is óriási munkát végzett el, mely jelen formájában is roppant hasznos. Ez nem üres hízelgés a recenzens részéről. A napokban vettem kézbe a könyvet, tisztázandó, hogy a korszakban tábornokként szolgáló Mittrovsky grófok közül melyik volt főhadparancsnok 1788-ban, Szlavóniában. A kérdésre pillanatok alatt választ is találtam.

A szerző feladatát nem könnyítették meg a forrásadottságok, hiszen – ellentétben a későbbi korokkal – egységes személyi nyilvántartás, mely felöleli egy személy teljes pályáját, ekkortájt még nem létezett. Az adatokat nagyrészt az alakulatok állomány-nyilvántartásából, illetve katonai és civil anyakönyvekből, a családtörténeti szakirodalomból, vagy akár haditanácsi aktákból és hadművelati anyagokból kell „összevadászni”. Ezt a sziszifuszi munkát a teljes tábornoki karra vonatkozóan csak egy kutatócsoport tudná elvégezni. (Nem véletlen, hogy osztrák levéltárosok, akik ráadásul az anyag közelében vannak, bár tervezték, de végül visszariadtak a feladattól. A kutatócsoport ugyanakkor túlzottan ambiciózus célokat tűzött ki maga elé, és a projekt voltaképpen el sem indult.)

Nagy-L. István könyvének kezdő fejezeteit egy igen alapos köztörténeti bevezető, a kutatástörténeti előzmények, a módszertan bemutatása, továbbá a magyar és nemzetközi katonai archontológiák számbavétele alkotják. Ezután a kutatás forrásainak ismertetése következik, melyből kiderül, hogy a műben olvasható adatok nagy része primer forrásokból származik.

A kutatás célját bemutató fejezetben izgalmas kijelentéseket olvashatunk. Nagy-L. István szerint: „A korszak érdekessége, hogy a francia változások hatására a hadügy is jelentős átalakuláson ment keresztül, a 17–18. századi zsoldosseregek lassan elindultak a nemzeti haderővé válás útján. [...] Ez a folyamat a tiszt-, illetve a tábornoki karban is lejátszódott némi időbeli csúszással, aminek rendkívül fontos következménye a katonai elit identitásának változása, az össz- és a részbirodalmi (magyar, cseh,

² *Balla Tibor*: A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Tábornagyok, vezérezredesek, gyalogsági és lovassági tábornokok, táborszernagyok. Budapest, 2010.

³ *Balla Tibor*: A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Altábornagyok. Budapest, 2019.

osztrák, itáliai, németalföldi stb.) származás arányával együtt. Ennek valódi próbakövét jelentették az 1848–1849-es forradalmi események és a magyar szabadságharc kibontakozása.” Bár ezzel a kijelentéssel magam (nagyrészt) egyetértek, szerencsés lett volna ezt a folyamatot statisztikai adatokkal alátámasztani, amely nyilván a teljes tábornoki kar vizsgálatát igényelte volna. A Német-római Birodalom császári címéről való lemondás nagyrészt elzárta a német arisztokratákat a Habsburg-haderőben való, a 17–18. században még oly gyakori szolgálatvállalás lehetőségétől, ahogyan a francia forradalomtól kezdve az ír-skót és egyéb nemzetiségű „vándorludak” kora is lezárult. Azt azonban nem mondanám bizonyossággal, hogy a császári-királyi hadsereg elindult volna a „nemzeti haderővé válás útján” – ha jól értem a szerző állítását. Úgy vélem, sokkal inkább egy nemzetek felett álló, identitásával elsősorban az uralkodóházhoz, illetve magához a hadsereghez kötődő tisztikar megeremtése vagy inkább fenntartása és megerősítése indult meg a tárgyalt korszakban. Az 1848/49-es honvédsereg számos külföldi származású katonája gyakran magának a hadseregnek, főleg az egyes ezredeknek a nagyon erős identitásképző erejét mutatja. Ezt persze utólag igen nehéz kimutatni, hiszen a motivációk egyénről egyénre változhattak. Érdekes és további kutatásokra méltó a kérdésfelvetés, hogyan változott az „idegenek” és a „belföldiek” aránya a császári-királyi hadsereg felső vezetésében és tisztikarában.

Visszatérve a mű fő irányára, a szerző három adatcsoportra (személyes adatok, a katonai pályafutás dokumentumai és az illetőre vonatkozó források) bontja az egyes személyekre vonatkozó információkat. A korszakban a személyek azonosítása a számos névváltozat, változó írásmódok miatt nem mindig könnyű feladat. A szerző ezért a magyar mellett a német névalakot és az összes többi névvariáns is megadja. A tisztek születési és halálozási adataira, családi állapotára sem mindig pontosak és ellentmondásmentesek a korabeli források. Ezeknél elengedhetetlen az anyakönyvi adatokban való bűvárkodás. A hadsereg nyilvántartásaiban csak igen elnagyolt vagy semmilyen adatot sem találunk a tisztek családi hátterére, szüleire, iskoláira. A szerző kénytelen volt ezért a hadilevéltár vonatkozó anyagain kívül más gyűjteményekben is kutatást folytatni. Nagy-L. István így a szűken vett katonai előmenetel adatain felül az egyes személyek társadalmi hátterére és mobilitására vonatkozóan is szolgáltat értékes adatokat. Már az életrajzok felületes áttekintése után is szembeötlő, hogy a tábornoki karba bekerült nemesek, de akár polgári származásúak is igen gyakran emelkedtek akár a hazai, akár a Lajtán túli főnemesség sorába.

A mustrajegyzékek és más katonai nyilvántartások a katonai előmenetelt illetően azonban már meglehetősen pontosak, hiszen a hadseregnek érdeke fűződött a szolgálati idő minél pontosabb megállapításához. Mivel azonban nem léteztek „személyi adatlapok” és a hadsereg nyilvántartása meglehetősen „ezredközpontú” volt, a különleges csapatoknál, tábornoknál, méneskarnál, hadmérnököknél stb. szolgáló tisztekre igen nehéz adatot találni, és a szerzőn kívül más aligha rendelkezik azzal az anyagismerettel és kitartással, hogy ezeket a „kósza” adatokat is megtalálja. Az egyes

személyre vonatkozó forrásokat igen precíz módon, a könyvészeti, levéltári, sőt a mindenki számára egyetlen kattintással elérhető internetes forrásokat is felsorolva találjuk meg.

A bőséges bevezető és a 215 életrajzi vázlat egy igencsak vastkos könyvet töltött meg. A szerző ígérete szerint azonban ez a mű csak az alapozás egy elemző kötetéhez, melyben Nagy-L. István az itt bőséges mennyiségben feltárt kutatási eredményeket dolgozza fel több szempontból. Tervei szerint a társadalmi jellemzők, vallási hovatartozás, földrajzi származás, katonai pályafutás szempontjai alapján is elemezni fogja ezt az adathalmazt. Utóbbira vonatkozóan a szerző már meg is kezdte a vállalt feladat végrehajtását egy igen alapos tanulmány formájában, jelen folyóirat hasábjain.⁴

A könyvben – hála a gondos szerzőnek és szerkesztőnek – igen kevés nyomdahiát, elütést találunk. A tartalmi rész tekintetében magam csak gróf Hadik András tábornagy születési helyére vonatkozóan szállnék vitába a szerzővel, ugyanis Hadik állítólagos esztergomi születési helye, amely adat az 1750-es évek mustrajegyzekeiben jelenik meg először, inkább illetékességet jelöl, mivel a tábornok ekkor jutott birtokába egy esztergomi háznak. A szakirodalom nagyrészt a Csallóköz vidékére teszi születését.

A kötet sajnos képanyag, portrék nélkül jelent meg, amelyek véleményem szerint jóval emészthetőbbé tennék a munkát, és kicsit közelebb kerülhetnének ezekhez az emberekhez, akik jelenleg „csak” száraz adathalmazként jelennek meg előttünk. Ennek a hiánynak minden bizonnyal objektív okai vannak, de tekintve a korszak gazdag ikonográfiai forrásait, egy szakkiadó a tábornokok és a többi jeles magyar katonai személyiség portréinak kiadásában is láthat fantáziát.

Nagy-L. István munkája gyakran forgatott segédkönyve lesz minden e korszakkal foglalkozó hadtörténésznek, de a társadalomtörténészek is rengeteg hasznos adatot találhatnak benne. Az elemző kötet révén pedig várhatóan a Magyar Királyság és Habsburg Monarchia egyik elitcsoportjának teljeskörű vizsgálata is megtörténik.

Lázár Balázs

⁴ Nagy-L. István: A francia háborúk magyarországi tábornokainak csapatnemi háttere. *Hadtörténelmi Közlemények*, 134. (2021) 4. sz. 947–994. o.